

Н.П. Зарицька, старший викладач кафедри економіки і менеджменту агробізнесу, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

РОЗВИТОК СЕЛА І СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ АГРОБІЗНЕСУ

RURAL DEVELOPMENT AND SOCIAL RESPONSIBILITY OF AGRIBUSINESS

N.P. Zarytska, senior lecturer of the Department of Agribusiness Economics and Management, State Higher Educational Establishment «Vadym Hetman Kyiv National Economic University»

АНОТАЦІЯ. Стаття присвячена реалізації корпоративної соціальної відповідальності великотоварними агропромисловими формуваннями, що позначається на розвитку сільських територій. Проаналізовано напрями соціальної відповідальності агробізнесу. Окреслено основні проблеми розвитку села, їх виникнення та вирішення крізь призму діяльності великотоварних агропромислових формувань.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: агробізнес, сільські території, агрохолдинги, великотоварні агропромислові формування, корпоративна соціальна відповідальність, сільський розвиток.

ANNOTATION. The article is dedicated to the realization of corporate social responsibility by large-scale agri-industrial formations, which is create the impact on rural development. The directions of social responsibility of agriholdings are analyzed. The main problems of rural development, their appearing and solving through the activity of large-scale agri-industrial formations are considered. It is mentioned, that some agroholdings used to provide corporate social responsibility and are friendly to the environment; they have built vertically integrated business with a balanced structure, implemented measures for restoration of soil fertility and used the latest innovative technologies for its cultivation. At the same time, other companies continue concentration on economic efficiency, increasing the area of released agricultural land and give priority to monoculture production.

KEY WORDS: agribusiness, rural territories, agriholdings, large-scale agri-industrial formations, corporate social responsibility, rural development.

Вступ. Діалектичний зв'язок й антагоністична природа економічної і соціальної ефективності закладені в основу розвитку

великомасштабного агробізнесу в Україні, діяльність якого позначається на розвитку села. Твердження про те, що завдання розвитку сільських територій корелюють із завданнями розвитку агробізнесу, а також те, що на агробізнес має покладатися виконання соціальної функції у сільській місцевості, призводять до непорозумінь, а отже, необхідно визначитися із обсягом соціальних заходів і ступенем обов'язковості їх виконання суб'єктами агробізнесу. На нашу думку, необхідне чітке розмежування проблематики розвитку сільської місцевості й аграрної політики.

Деякими великотоварними агропромисловими формуваннями (ВАФ), або агрохолдингами вже відпрацьовано моделі корпоративної соціальної й екологічної відповідальності, побудовано вертикально інтегрований бізнес зі збалансованою галузевою структурою й обов'язковим дотриманням агроекологічних вимог, здійсненням заходів зі збереження й відновлення родючості ґрунту, запровадженням новітніх й інноваційних технологій його обробітку. У той же час, за відсутності імперативного характеру реалізації соціальної функції, інші компанії продовжують концентруватися на економічній ефективності, нарощуючи площі орендованих сільськогосподарських земель і надаючи перевагу монокультурному виробництву (виращування пшениці, кукурудзи, соняшнику, ріпаку, сої). Бородіна О.М. зазначає, що модернізація аграрного виробництва та нарощування експортного потенціалу супроводжується руйнацією традиційного сільського укладу, а село перетворюється на зону суцільної бідності та соціального неблагополуччя [1].

Мета статті (постановка проблеми). На думку вітчизняних аграрних економістів, відсутність узгодженого бачення стратегічних пріоритетів сталого розвитку сільських територій, підкріплене розбалансованістю у економічній, соціальній, адміністративно-правовій, техніко-виробничій, науковій, екологічній та інших сферах, сповільнює розвиток села [9]. Тому постає нагальна потреба в окресленні дієвих заходів з розвитку сільської місцевості. Точка зору на те, що великомасштабні агропромислові формування повинні взяти на себе виконання соціальної функції у сільській місцевості та нести відповідальність за розвиток села, викликає низку запитань щодо того, а які існують реальні стимули та імперативи для агробізнесу у її реалізації, а також можливості конвертації соціальних проблем у прибутковий бізнес.

Результати (викладення основного змісту). Підхід до збалансованого ефективного використання природних ресурсів через розвиток малих і середніх фермерських господарств та їх коопе-

рації є актуальним та набуває все більшої популярності. Однак, глобалізаційні процеси характеризуються постійним зменшенням кількості гравців на світовому ринку продовольства та укрупненням компаній. Поява і розвиток агрохолдингів надали особливостей веденню агробізнесу в Україні та безперечно вплинули на розвиток сільських територій. Однак, діяльність великомасштабних агропромислових формувань в умовах, сформованих під впливом інституціональних прорахунків, прогалин у законодавстві та відсутності цивілізованого ринку землі сільськогосподарського призначення, коли мають місце незаконні переоформлення договорів оренди землі сільськогосподарського призначення (у тому числі *land grabbing*, або захоплення землі), як найпоширеніша форма рейдерства, створює необхідність введення додаткової компоненти до тріади права власності — володіння, користування і розпорядження, а саме гарантований стабільний розвиток власності. Гарантований стабільний розвиток уже існуючих великотоварних агропромислових формувань, на нашу думку, є спільним об'єднуючим фактором як для розвитку сільських територій, так і для розвитку агробізнесу, оскільки сприяє підвищенню інноваційності професійної та соціальної активності агробізнесу, навіть з урахуванням того, що застосування новітніх технологій, науково-технічний прогрес у рослинництві, деінвестування у тваринництво (особливо молочне та м'ясне скотарство) можуть закономірно призводити до зменшення потреби у людських ресурсах і вивільненню робочої сили. У той же час, як зазначають аналітики, поточні структурні зміни в сільському господарстві супроводжуються безробіттям, але у набагато меншій мірою (вивільнення робочої сили у 2002 р. було на рівні 17,1 %, а у 2012 воно складало лише 3,4 %). Наголос на тому, що великомасштабне сільськогосподарське виробництво призводить до значного рівня безробіття через впровадження капіталомістких виробничих практик і застосування нових технологій, спростовується Асоціацією «Український клуб аграрного бізнесу», фахівці якої вважають, що це твердження відповідає дійсності лише частково, адже агрохолдинги демонструють нижчі загальні показники вивільнення робочої сили, ніж сільськогосподарські підприємства. При цьому наводяться дані, що у 2008–2013 рр. кількість працівників агрохолдингів зменшилася на 4000 осіб, у той час, як чисельність зайнятих у сільськогосподарських підприємствах скоротилася на 120000 осіб [2]. Надконцентрація ресурсів у великотоварному агробізнесі супроводжується вищою продуктивністю виробництва у рослинництві і тваринництві, вищому рівні

зарплат і орендних платежів за землю сільськогосподарського призначення [4], що, з іншого боку, позначається на погіршенні екологічних умов довкілля. Інтенсивне виробництво, монокультурність, використання важкої техніки призводить до деградації ґрунтів (втрата родючості, ущільнення, засолення, ерозія та зниження біологічного різноманіття), а промислові об'єкти тваринництва негативно впливають на якість води, подальше забруднення ґрунтів, стан атмосфери та вимагають особливих умов і сумлінного підходу до утилізації відходів, що, у свою чергу, створює резерви для розвитку потенціалу енергії з відновних джерел [3].

Таким чином, за скорочення витрат уряду на розвиток фізичної і соціальної інфраструктури сільської місцевості, постійної зміни пріоритетів і непослідовність здійснення підтримки сільського розвитку, що свідчить про відсутність стратегічного підходу, а також тенденцій погіршення рівня життя в сільській місцевості, великотоварні агропромислові формування можуть відігравати важливу роль у вирішенні існуючих соціальних проблем у рамках реалізації політики корпоративної соціальної відповідальності [2].

На нашу думку, визначення соціальної ефективності як відповідності результатів господарської діяльності основним соціальним потребам і цілям суспільства, інтересам окремої людини, обумовлює її розгляд крізь призму соціальної відповідальності. Соціальна відповідальність в Україні ототожнюється з соціальним партнерством, благодійністю, соціальним діалогом на фоні відсутності стимулів її здійснення у бізнес-структур. За визначенням А.М. Колота, корпоративна соціальна відповідальність — це раціональний відгук організації на систему суперечливих очікувань зацікавлених сторін, що спрямований на стійкий розвиток компанії; це відповідальність тих, хто приймає бізнес-рішення, перед тими, на кого ці рішення націлені, тобто це імплементований у корпоративне управління певний тип соціальних зобов'язань (здебільшого добровільних) перед працівниками, партнерами, державою, інститутами громадянського суспільства та суспільством у цілому. При цьому зазначається, що за останні роки інститут корпоративної соціальної відповідальності пройшов шлях від організаційно-управлінської екзотики глобальних корпорацій до стандартних технологій упровадження цього феномену в практику організацій різноманітних форм власності і господарювання, різних розмірів та видів економічної діяльності, що функціонують у всьому світі [6]. Очіку-

вання суспільства від компаній, що функціонують в агробізнесі України, не лише економічно відповідальних дій, а й їх орієнтації на сталий сільський розвиток, створюють для цих компаній необхідність активної участі у важливих для села сферах, особливо через розв'язання соціально-екологічних проблем. Цінність корпоративної соціальної відповідальності зростає зі зростанням усвідомлення і здатності компанії бути соціально активною та відповідальною добровільно, без примусу. Так, за Кероллом, піраміда соціальної відповідальності містить такі рівні, як: економічні зобов'язання, юридичні зобов'язання, етичні зобов'язання та філантропічні зобов'язання [10]. Крім того, великі за розміром підприємства мають переваги для участі у складних програмах корпоративної соціальної відповідальності, володіючи більшим потенціалом для соціально відповідальних дій, ніж обмежені у цих можливостях фермерські господарства. Однак, ми вважаємо, що агробізнес не може бути соціально відповідальним за забезпечення стимулів для несільськогосподарської зайнятості (сільський туризм, сфера обслуговування, медицина). У той же час, соціальна напруга, викликана внаслідок діяльності агрохолдингів, послаблюється навколо тих із них, які здійснюють внесок у покращення фізичної інфраструктури (будівництво доріг, підтримка медичних і освітніх установ та ін.), диверсифікацію сільськогосподарського виробництва та розвиток альтернативних видів зайнятості в сільській місцевості, реконструкцію та модернізацію іригаційних споруд, підтримку молодих фахівців.

Вплив великотоварних агропромислових формувань на розвиток сільської місцевості може здійснюватися за рахунок: участі сільського населення у роботі формування; фінансування розвитку сільської місцевості формуванням (шляхом меценатства, благодійності, спонсорства, інвестування).

Агрохолдинги мають можливість обирати чисельні види, форми й способи здійснення і демонстрації своєї соціальної відповідальності. Соціальні заходи, здійснені агрохолдингами, відрізняються напрямками, масштабами, цільовим призначенням, проте їх схожість проявляється у фокусуванні на прагненні до поліпшення стосунків між суспільством і підприємством, сприянні розвитку своєї ділової репутації, створенні іміджу, позиціонуванні ролі в економічному, соціальному і культурному житті суспільства.

З розвитком суспільства еволюціонували і підходи до соціальної відповідальності бізнес-структур.

Таблиця 1

НАПРЯМИ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ВАФ

Напрями реалізації соціальної відповідальності ВАФ	Соціальна відповідальність перед працівниками	Соціальна відповідальність перед громадою	Соціальна відповідальність перед державою
Критерії соціальної відповідальності ВАФ	<ul style="list-style-type: none"> - гарантування працівникам постійної роботи; - забезпечення стабільної заробітної плати на гідному рівні; - створення безпечних умови праці; - створення системи мотивації працівників; - навчання персоналу; - створення додаткових робочих місць; - запровадження ефективного корпоративного управління; 	<ul style="list-style-type: none"> - участь у програмах розвитку місцевості; - покращення умов існування громади на територіях, що оточують підприємство; - ініціювання соціального партнерства з територіальною громадою; - відтворення інфраструктури території, регіону; - підтримка дитячих будинків, лікарень, освітніх закладів, будинків ветеранів і учасників війни, церков; - придбання новітнього технічного устаткування; - підтримка ініціатив територіальних громад з вирішення соціальних потреб; - надання допомоги за зверненням селян; 	<ul style="list-style-type: none"> - своєчасна сплата податків, відрахувань, штрафів та інших платежів; - виробництво якісної та безпечної конкурентоспроможної продукції; - економічна відповідальність підприємства за здійснення ділових операцій; - інвестування в розвиток інфраструктури на рівні держави;
Індикатори соціальної відповідальності ВАФ	<ul style="list-style-type: none"> - темпи зростання зайнятості у сільській місцевості; - зміна частки населення, що проживає в абсолютній бідності; - обсяги кредитів на будівництво житла; - плинність робочої сили; - розмір середньої заробітної плати; 	<ul style="list-style-type: none"> - темпи зростання міського населення; - приріст кількості учнів сільських освітніх закладів; - частка сільського населення, забезпеченого достатнім рівнем харчування; - наповненість сільського бюджету; 	<ul style="list-style-type: none"> - темп зростання ВВП на душу населення; - експорт та імпорт товарів і послуг; - експортна квота; - обсяг інвестицій у розвиток інфраструктури; - рівень дотримання законів;

[розроблено автором на основі систематизації та доповнення джерел [7] та [8]]

Таблиця 2

РЕАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПЦІЙ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ВАФ

Назва концепції	Суть концепції	Реалізація концепції у діяльності ВАФ
Концепція економічної відповідальності	соціальна відповідальність бізнесу розуміється як економічна відповідальність компанії за здійснення ділових операцій	найповніше реалізується більшістю компаній
Концепція юридичної відповідальності	компанії, які функціонують в рамках чинного законодавства вважаються соціально відповідальними	частково реалізується; нарощування земельного банку ВАФ відбувається за «сірими» схемами
Концепція базової бізнес-стратегії	бізнес може бути ефективним лише за умови успішного розвитку суспільства, у якому він функціонує	майже не реалізується; ефективність діяльності ВАФ забезпечується всупереч деструктивним процесам у розвитку суспільства та деградації сільських територій
Концепція обов'язків	компанії необхідно оцінювати не тільки за їх економічними успіхами, але й за неекономічними критеріями	здійснення оцінки діяльності компаній за неекономічними критеріями практично відсутнє через її обов'язковість
Концепція зацікавлених сторін	в організації та поза її межами є групи зацікавлених осіб, які покладають на підприємство певну відповідальність перед ними	реалізується більшістю компаній
Концепція корпоративної звітності	компанії несуть відповідальність за наслідки своїх дій і тому мають звітувати перед суспільством	за умов відсутності повної інформації про діяльність ВАФ суспільство інформоване лише про наслідки діяльності публічних компаній
Добровільна концепція	компанія бере на себе зобов'язання досягти довгострокових цілей, корисних для суспільства	більшість ВАФ не ставлять за мету бути корисними суспільству

Назва концепції	Суть концепції	Реалізація концепції у діяльності ВАФ
Концепція проактивності	компанії реагують на зміни у розвитку суспільства реактивним (підхід на основі реакції), або проактивним шляхом (стратегічний підхід), який систематично розширює можливості врядування задля сталого розвитку	сталий розвиток суспільства не є метою більшості ВАФ; розвиток агрохолдингів не залежить від рівня та вектора розвитку суспільства
Концепція соціально відповідального маркетингу	узгодження та поєднання інтересів організації, споживачів та суспільства в цілому	більшість ВАФ мають на меті задоволення лише одного із компонентів концепції

[систематизовано та доповнено автором на основі джерела [5]]

Кабінет Міністрів України Постановою від 03 лютого 2010 р. № 121-р затвердив Концепцію Державної цільової програми сталого розвитку сільських територій на період до 2020 р. Оскільки основними цілями програми визначено забезпечення сталого розвитку сільських територій, підвищення рівня життя сільського населення, охорона навколишнього середовища, збереження природних, трудових і виробничих ресурсів, підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарського виробництва шляхом визначення стратегії сталого розвитку сільських територій на основі оптимізації їх виробничої та соціальної інфраструктури, підвищення рівня зайнятості сільського населення, нарощування обсягів сільськогосподарського виробництва, покращення якості сільськогосподарської продукції, то діяльність великотоварних агропромислових формувань як невід'ємної складової сучасного аграрного бізнес-середовища має спрямовуватися у русло стратегії розбудови аграрної політики держави. На нашу думку, саме такі потужні структури, як агрохолдинги, дійсно здатні отримувати вигоди в умовах глобалізації, яка створює новий контекст сталого сільського розвитку. Однак, ними має бути переглянута стратегія ведення бізнесу, з метою врахування відповідальності за розвиток сільської місцевості.

Висновки. Якщо в основу розвитку агробізнесу має бути покладено інноваційний розвиток усіх трьох сфер аграрно-промис-

лового комплексу, забезпечення продовольчої безпеки, утримання і зміцнення конкурентоспроможності України на світовому ринку, то за основу розвитку сільських територій має братися селяноцентризм і селозберігаюча модель. Сьогодні лише деякі агрохолдинги здійснюють підтримку розвитку сільської місцевості та беруть на себе соціальну відповідальність. Така підтримка сільських територій має, як правило, благодійний характер і може здійснюватися як одноразово, фрагментарно, так і систематично. Перелік заходів підтримки майже ідентичний для усіх формувань, що її здійснюють. Заходи здійснюються на розсуд компаній, що означає їх необов'язковість і невсезагальність. Посилення соціальної активності агробізнесу та усвідомлення компаніями важливості реалізації соціальної функції у повною мірою сприятимуть як розвитку сільських територій, так і підвищенню іміджу компаній, лояльності громад до діяльності великотоварних агропромислових формувань, пошуку нових шляхів вирішення соціальних питань та їх перетворенню на прибутковий бізнес у сільській місцевості.

Список літератури

1. *Бородіна О.* Чи зможе Україна стати світовим аграрним лідером? / О.Бородіна // Дзеркало тижня. — № 33. — 2011. — С. 8.
2. *Гагалюк Т., Шафт Ф.* Корпоративна соціальна відповідальність аграрного бізнесу Звіт з аграрної політики. — К.: Німецько-український агрополітичний діалог, 2016. — 63 с.
3. *Даниляк А., Марцінкевич В.* Паростки майбутнього. Малі фермерські господарства, як основа для сталого сільського розвитку / За ред. Заворотної Г.В. — К.: друкарня: Print Quick, 2016. — 12 с.
4. *Зарицька Н.П.* Роль агрохолдингів у розвитку орендних земельних відносин в Україні / Н.П.Зарицька // Економіка та підприємництво: зб. наук. пр. молодих учених та аспірантів. Відп. ред. С.І. Дем'яненко — К.: КНЕУ, 2011. Вип. 26. — 376 с. — С. 254–263.
5. *Зеленко О.О.* Засади формування концепцій соціальної відповідальності українських підприємств / Зеленко О.О. — Електронний ресурс. Джерело: <http://www.confcontact.com/2009ip/zelenko.htm>
6. *Колот А.М.* Корпоративна соціальна відповідальність: еволюція та розвиток теоретичних поглядів / А. М. Колот // Економічна теорія. — 2013. — № 4. — С. 5–26.
7. *Родіонов О.В.* Формування концепції соціальної відповідальності підприємства / О.В. Родіонов. — Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/vsunud/2009-6E/09rovsvp.htm>

8. Садовенко А. Сталий розвиток суспільства: навчальний посібник / А. Садовенко, Л. Масловська, В. Серeda, Т.Тимочко. — 2 вид. — К., 2011. — 392 с. — С. 352.

9. Сучасні проблеми та перспективи сталого розвитку сільських територій: матеріали до доповіді на міжнародній науково-практичній конференції 1 — 2 червня 2017 року / Ю.О. Лупенко [автори-укладачі: Ю.О. Лупенко, М.І. Пугачов, В.П. Саблук та ін.] — К.: ННЦ «Інститут аграрної економіки», 2017. — 44 с.

10. Caroll A.B. The Pyramid of Corporate Social Responsibility: Toward the Moral Management of Organizational Stakeholders. — Business Horizons, 43, 4. — 1991. — P. 39–48.

References

1. Borodina O. Can Ukraine Become a Global Agrarian Leader? / O. Borodina // Dzerkalo tyzhnia. — No. 33. — 2011. — P. 8. [in Ukrainian]

2. Gagalyuk T., Shaft F. Corporate Social Responsibility of Agrarian Business Report on Agrarian Policy. — K.: German-Ukrainian Agricultural Policy Dialogue, 2016. — 63 p. [in Ukrainian]

3. Danylyak A., Martsinkevich V. Shoots of the future. Small farms as the basis for sustainable rural development / Ed. G.V. Zavorotna. — K.: Printing house: Print Quick, 2016. — 12 p. [in Ukrainian]

4. Zarytska N.P. The role of agroholdings in the development of leasehold land relations in Ukraine / N.P. Zarytska // Economy and entrepreneurship. Ed. S.I. Demianenko. — K.: KNEU, 2011. V. 26. — 376 p. — P. 254–263. [in Ukrainian]

5. Zelenko O.O. Principles of Formation of Concepts of Social Responsibility of Ukrainian Enterprises / Zelenko O.O. — Electronic resource. Access: <http://www.confcontact.com/2009ip/zelenko.htm> [in Ukrainian]

6. Kolot A.M. Corporate Social Responsibility: Evolution and Development of Theoretical Views / A.M. Kolot // Economic Theory. — 2013. — № 4. — P. 5–26. [in Ukrainian]

7. Rodionov O.V. Formation of the concept of corporate social responsibility / O.V. Rodionov. — Electronic resource. Access: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/vsuvus/2009-6E/09rovsvp.htm> [in Ukrainian]

8. Sadovenko A., Maslovskaya L., Sereda V., Tymochko T. Sustainable development of society: textbook / authors: A. Sadovenko, L. Maslovskaya, V. Sereda, T. Tymochko. — second edition. — K., 2011. — 392 p. — P. 352. [in Ukrainian]

9. Modern problems and perspectives of sustainable development of rural areas: materials for the report at the international scientific and practical conference on June 1-2, 2017 / Yu.O. Lupenko [authors-compilers: Yu.O. Lupenko, M.I. Pugachov, V.P. Sabluk and others] — K.: NSC «Institute of Agrarian Economics», 2017. — 44 p. [in Ukrainian]

10. Caroll A.B. The Pyramid of Corporate Social Responsibility: Toward the Moral Management of Organizational Stakeholders // Business Horizons, 43, 4. — 1991. — P. 39–48. [in English]

Стаття надійшла до редакції 03.08.2017 р.

УДК (378.091.212:33:005):(338.22:330.163.3)

А.Г. Самойленко, к.е.н., доцент
кафедри економіки і менеджменту агробізнесу,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

**ВИКЛАДАЧ І СТУДЕНТ-ФАХІВЕЦЬ З ЕКОНОМІКИ
І МЕНЕДЖМЕНТУ У СИСТЕМІ ВІТЧИЗНЯНОГО ОСВІТНЬО-
БІЗНЕСОВОГО СЕРЕДОВИЩА**

**A TEACHER AND A STUDENT-SPECIALIST IN THE SPHERE
OF ECONOMICS AND MANAGEMENT IN THE SYSTEM
OF THE DOMESTIC EDUCATIONAL
AND BUSINESS ENVIRONMENT**

A.H. Samoilenko, c.e.s., Associate Professor
of the Department of Agribusiness Economics and Management,
SHEE «Vadym Hetman Kyiv National Economic University»

АНОТАЦІЯ. У статті встановлено, що якість української вищої освіти досить низька. Узагальнено існуючі перепони в підготовці фахівців з економіки і менеджменту, до яких відносяться слабкий рівень взаємодії підприємств з вищими навчальними закладами, застарілість навчальних матеріалів, матеріально-технічного забезпечення освітнього процесу, низький рівень оплати праці науково-педагогічних працівників, слабка мотивація студентів до навчання. Визначено, що сучасні реалії освітнього середовища потребують активної всебічної підтримки з боку підприємств вищих навчальних закладів шляхом надавання доступу до практичної інформації, сприяння викладачам поглиблювати свої знання і розуміння сутності економічних проблем, а студентам — розкриттю своїх практичних навичок. Висловлено думку про необхідність швидкого вирішення існуючих перепон шляхом поєднання зусиль вищих навчальних закладів і суб'єктів господарювання, які мають долучатись як до навчального процесу, так і до його фінансового забезпечення.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: студент-фахівець з економіки і менеджменту, результативне функціонування викладачів і студентів, освітньо-бізнесове середовище, навчальний процес, вищі навчальні заклади.